

Журналист ле поэт, бичиичи ле көчүрөөчи

Бичиичи, поэт, көчүрөөчи ле журналист Владимир Кучияк-Качканаков 1929 жылдын чаган айынын 10-чы күнүндө Эликманар аймактын Ыстүгү Куйум журтында чыккан. Владимир Васильевичтин 95 жылдыгына учурлай, онын жайаан ижинин жүк ле бир жаны – кожондоры керегинде кыска жетирүү.

АЛТАЙ УУЛДАР

Јуунын уур јолдорын өткөн
Алтай уулдар, алтай уулдар,
Слер ортодон көп најылар
Јен јастанып јыгылдылар,
Төрөл јерден ыраак арттылар.

Алтай уулдар, алтай уулдар,
Өткөн јуу-чакты ундыбаар...

...Слерге эмди де јенил эмес,
Алтай уулдар, алтай уулдар.
Адалар јолын ундыбаар,
Олорго чындык болыгар,
Уурлардан слер јана баспагар.

Алтай уулдар, алтай уулдар,
Төрөлгө чындык баатырлар.

«Алтай уулдар» деп кожоннын сөстөри Владимир Качканаковтын, күүзи Александр Тозыяковтын. XX чактын 1977 жылында «Горный Алтай – песня моя» деп репертуарный јуунтыда чыккан кожоны эмдиги өйдө сүрекей учурлу. Ыйени үйе солып, таадаларды баркалары солып, Алтайыстын уулдары Төрөлин корулаар башка-башка јуучыл керектерде турушкан, аңылу јуучыл операцияда база ат-нерезин көргүзет.

ТАҢ АДАТ

Күүзи Н. Тозыяковтын

Карануй түнди үйдежип,
Тандакталып таң адат.
Ар-бүткенге таң сүүнип,
Ару чалынла јунунат.

Јалбырактарын јайылтып,
Чечектер текши јазанат.
Кушкартардын кожонгын
Баштарын энип уккулайт.

Тандакталып таң адат...
Тамырланып күн чыгат.

Алтай улустын кожонго ло күүге аңылу јайалтазын, үлгерлик јолдыктарды түрген таап кожондой беретенин алтай фольклордын шинжүчилери В.И. Вербицкий, В.В. Радлов, А.В. Анохин ле өскө дө шиндеечилер башка-башка өйлөрдө бойынын иштеринде темдектеген. Төрөл јеристин ар-бүткененин јаражы канча чактардын туркунына јербойынын да јонын, јорыктап жүрген де улусты кайкадып, олјолоп, кожондор чүмдеткен.

Көп кожондо макталган
Мөңкү башту тууларыс.

Күн-јаркынга ууланган

Бистин кеен Алтайыс... («Бистин Алтайда», күүзи Б. Шульгиннин)

«Владимир Васильевич «жуунын балдарынын» бирүзи деп жолду чотолот. 60-70 жылдарда бу алтай көгүстү, көрүмдү эрди бүткүл Горно-Алтайский областьтын жаан-жажы сүреен жакшы билер болгон. Туулу Алтайдын болчомдору онын «Башпарак» деген берилтезин амыраар күндерде энчикпей сакып, жакшызынып угатан. Жаан жашту радиоугаачылар дезе амыраар күндерде Сандыраштын кокыр-каткылу куучындарын сыр каткыла угатан. В. Качканаков ондор тоолу куучындардын, чөрчөктөрдүн, көп-көп үлгерлердин, прозанын ла пьесанын авторы. Онын үлгерлерине алтай ла орус тилдерле кандый көп кожондор чүмделген! Областьтын жашөскүрими, үренчиктери, керек дезе жаан улузы оларды кайда ла кожондогон...» – деп, «Алтайдын Чолмоны» газеттин журналисти Клара Пиянтинова «Журналист ле поэт Владимир Кучияк-Качканаков» (2014 жыл, кучүрген айдын 14-чи күни) деген бичимелинде жолду темдектеген.

Лайалталу үлгерчи, балдардын бичиичизи, тили эптү көчүрөөчи, драматургический пьесалардын авторы, театрдын артисти, журналист, диктор Владимир Кучияк-Качканаковтын 60-нан ажыра үлгерлерине ады жарлу күү чүмдөөчилер А. Тозыяков, Б. Шульгин, В. Хохолков ло Н. Тозыяков күү салгандар. 1970-1980 жылдарда кажы ла айылдын радиопроигрывателинен:

Бу кожонды уксагар:

Бисте јалку киске бар.

Киске, киске, кискечек,

Семис бүткен кискечек.

Сүтти күлүк чек ичпес,

Калаш берзен, чек јибес.

Киске, киске, Васька, сен

Каймак уурдап јибезен... – «Киске» деп кожонды Е. Акпашева ла Р. Хабарова кожондогоны угулатан.

БАШТАПКЫ ТУШТАШ

Күүзи Б. Шульгиннин

Бу өйгө жетире мен сени билбейтем,
Je чанкыр тууларда, көөркий кыс, жолуктын.
Азыйда энирде кунугып жүрбейтем,
Je эмди, je эмди мен кайттым?

Менин јуит жүрегиме ундылбас јас келди,
Чечектү кеен јастаң сен јараш эмейин.
Јодродый карарган каткылу көзинди
Кожондо үлгерлеп чүмдейин.

Мен катап ла сеге јолыгар санаалу,
Je чындап та айтса, кем айта сананбас.
Баштапкы тушташты кем ундыыр аргалу,
Јок, оны ундыырга јарабас.

Бис экү тушташкан баштапкы күүнибис
Јажына ундылбас салымду күн болзын.
Ол тушта бир јолдо јолуккан эдибис,
Бу јолыс учы јок јаан болзын.

Баштапкы алтай композитор Александр Тозыяковтын кажы ла экинчи кожоңы Владимир Качканаковтын үлгерлеринин сөстөрине бичилген деп айдарга јараар. Олордын «Айучак» деп кожоңынын жүрүми эмдиге улалганча:

*Бошпок бүткен айучак
Мендеп турат өзөргө.
Энезине торт ло чак
Баштак уулын көрөргө.
Талтан-талтан ол эдет –
Тап-топ, тап-топ, тап-топ.
Өлөнгө бүдүрилет –
Күч јок, чак јок, чак јок...*

Владимир Васильевичтин кожондорын бойынын репертуарына алып ады јарлу артисттер Николай Воинков («Мен чечен аңчы»), Раиса Тапаева («Алтынай», «Звезда чабана»), Валерия Заозёрова («Карлагаш», «Кечейин бе кайдайын»), Россиянын нерелү артисти Карагыс Ялбакова («Сүүмјунин кожоңы», «Каракөс», «Алтынай», «Кем болотон бу уул?»), Марат Попошев («Айучак») кожондогондор.

В. Качканакөвтын кезик кожондоры орус тилге көчүрилип, түүкиде арткан. Темдектезе, «Эликманардын кожондоры», «Кан-Оозынын кожондоры» (көчүрөөчизи Б. Попов, күүзи В. Хохолковтын), «Жиит анчылар» (көчүргени ле күүге салганы С. Подгурскийдин), «Бистин кожоныс» (көчүрөөчи Б. Попов, күүзи С. Подгурскийдин). Алтай ла орус тилле чүмдеген «Байрамдагы тушташ» деп кожонына күүни И. Попов бичиген.

БИСТИН КОЖОНЫС = НАША ПЕСНЯ

*Најым, улусты түрген кычырзан,
Ончо јоныбыс јыргалга јуулзын.
Јанар кожонды чүмдеп баштазан,
Чанкыр туулардын үстиле ол учсын.*

*Ыраак турлудан бүгүн байрамга,
Бирлик биледий ончобыс јуулыштыс.
Малчы күнинде ижис мактаган
Јанар кожонды бис чүмдеп баштадыс...*

*Товарищ, друзей зови поскорей,
Не видишь ты разве, что песню все ждут.
На весь родной Алтай смелей запевай,
Пусть синие горы и те запоют.*

*Собрались большой единой семьей,
Хотя мы на пастбищах дальних живем.
О славных делах в любимых горах
На День пастуха нашу песню споем...*

Алтай тилге ол 25 кире кожонды көчүрген: К. Козловтын, Г. Кондаковтын, Н. Глейзаровтын, Г. Варшавскийдин, В. Пухнечевтын, А. Жуковтын ла ошон до өскөлөрүнүн. Олордын ортозында М. Матусовскийдин «Москва жанында энирлер» (Подмосковные вечера), Л. Ошаниннин «Ажына күн чалызын» (Пусть всегда будет солнце), П. Рубановтын «Бистин Сибирь – Россия магы» (Сибирь моя – России слава), орооныста жарлу «Манжерок» – сөстөри Н. Олевтин, күүзи О. Фельцманнын.

Манжерок дегени не?

Оны жартап алалык...

Айса город болды ба?

Айса болзо ортолык?

Найы күүндү Манжерок!

Биске чындык Манжерок!

**Бистин жолыгатан жерис –
Манжерок!..**

РОССИЯГА

Күүзи А. Тозыяковтын

Алтай јеримнин јайым эл-јоны
Орус албатыла бирлик биледе.
Ого најылыктын кожонын
Јүректен үлгерлеп ол чүмдейт.

Россия биске эне сүүмјизин,
Баатыр ийде-күчин сыйлап ол берди.
Алтай албатынын јүрүмин
Јажына ырысту ол этти.

Келер јаркынду өйис алдыста,
Ойгор партиябыс јолды көргүзет.
Кремльдин јылдыстары Москвадан
Јаркынын Алтайга ийгилейт.

Байлык јөөжөлү, бойы да јараш
Бистин Төрөл Алтай јерибис.
Орус албаты сеге карындаш,
Россия – эн кару энебис.

*Владимир Качканаковтын кожондорыла, жайаандык жолыла
жылбиркеп соныркаган кычыраачыларды М. В. Чевалковтын адыла адалган
Эл библиотеканын краеведение ле национал библиография бөлүгине
кычырып турубыс.*

